

Dr.
 Hami AKMAN
Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi,
Dr., Van Yüzüncü Yıl University
hamiakman@gmail.com

DEDE KORKUT'UN GÜNBED NÜSHASINDAKİ DEYİMLERE GENEL BİR BAKIŞ

AN OVERVIEW OF THE IDIOMS IN THE
GUNBED EDITION OF DEDE KORKUT

ARTICLE INFORMATION | MAKALE BİLGİSİ

Research Article | **Article Type** | **Makale Türü** | Araştırma Makalesi

26.08.2024 | **Date Received** | **Geliş Tarihi** | 26.08.2024

03.11.2024 | **Date Accepted** | **Kabul Tarihi** | 03.11.2024

Ethical Statement | Ethical rules were followed during the preparation of this study

Etik Beyanı | Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde etik ilkelere uyulmuştur

Yes - Turnitin - intihal.net | **Plagiarism Checks**

Benzerlik Taraması | Yapıldı - Turnitin - intihal.net

No conflict of interest declared | **Conflicts of Interest**

Çıkar Çatışması | Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.

No funds, grants, or other support was received | **Funding**

Finansman | Fon, hibe veya başka bir destek alınmamıştır.

[CC BY-NC 4.0](#) | **License**

Lisans | [CC BY-NC 4.0](#)

Author Contributions | This study has a single author

Yazar Katkıları | Çalışma tek yazarlıdır.

Ethics Committee Approval | The study subject does not require ethics committee permission.

Etik Kurul Onayı | Çalışma konusu etik kurul iznini gerektirmemektedir.

DEDE KORKUT'UN GÜNBED NÜSHASINDAKİ DEYİMLERE GENEL BİR BAKIŞ

ÖZET

Türk edebiyatında 2019 yılına kadar Dede Korkut hikâyelerinin bilinen iki nüshası vardı. Bunlardan birisi Almanya'nın Dresden şehrinde bulunan ve asıl ismiyle *Kitâb-ı Dedem Korkut alâ Lisân-ı Tâife-i Oğuzân* olan nüshadır. Bu nüsha bir giriş ve 12 hikâyeden oluşmaktadır ve genel itibarıyla harekesizdir. İkinci nüsha Vatikan'da bulunan ve şu an Vatikan Kütüphanesi'nde bulunan nüshadır. Vatikan nüshası 6 hikâyeden oluşmakla beraber bir tanesi eksiktir. Bu nüsha Dresden'dekine göre oldukça kusurludur. Harekelidir, ancak harekelerin konduğu yerlerde de birçok hata yapılmıştır. Bu iki nüshaya, yukarıda ifade edildiği üzere, 2019 yılında tanıtımı yapılan ve genel olarak Günbed/Günbet nüshası olarak bilinen nüsha da katılmıştır. Günbed nüshasının Azerbaycan Türkçesine ait olduğu ve 17-18. yüzyıllarda yazıldığı düşünülmektedir. Bu nüsha üzerinde bulunuşundan itibaren birçok çalışma yapılmıştır. Bu çalışmada da söz konusu eserde yer alan deyimler öge bakımından sıralanışı esas alınarak incelenmiştir. Eserde toplam 145 deyim tespit edilmiştir. Bu deyimlerden tek öğeden oluşanların sayısı 138, birden fazla öğeden oluşanların sayısı ise 7'dir. Tek öğeden oluşan bu 138 deyimden, 83 adet kullanımı bulunan *nesne + fil* ile 25 adet kullanıma sahip *yer tamlayıcısı + fil* şeklinde kurulanlar sayısal fazlalıklarıyla dikkat çekicidir. Bunlardan isim ögesi organ isimlerinden oluşanların sayısı 29'dur. İsim unsuru iki öğeden oluşan deyimlerin sayısı ise 7'dir. Çalışmada deyimlerin anlamı, örneği ve günümüz Türkiye Türkçesine aktarımı ile ifade ettiği kavram tablo üzerinde verilmiştir. Ayrıca bunların Türkçe mi yabancı bir kelimedenden mi oluştuğuna da değinilmiştir. Deyimlerin ifade ettikleri kavramlar, eserin içeriğiyle alakalı olarak genelde kahramanlık ve savaşla ilgilidir.

Anahtar Kelimeler: Dede Korkut, Dresden Nüshası, Vatikan Nüshası, Günbed Nüshası, Deyim.

AN OVERVIEW OF THE IDIOMS IN THE GUNBED EDITION OF DEDE KORKUT

ABSTRACT

Until 2019, there were two known copies of Dede Korkut stories in Turkish literature. One of them is the copy found in Dresden, Germany, and originally titled *Kitâb-ı Dedem Korkut alâ Lisân-ı Tâife-i Oğuzân*. This copy consists of an introduction and 12 stories and is generally unmoved. The second copy is found in the Vatican and currently in the Vatican Library. The Vatican copy consists of 6 stories, one of which is missing. This copy is quite defective compared to the one in Dresden. It is gestured, but many mistakes have been made in the places where the gestures were placed. As mentioned above, these two copies were joined by the copy introduced in 2019, generally known as the Günbed/Günbet copy. It is thought that the Günbed copy belongs to Azerbaijani Turkish and was written in the 17th-18th centuries. Many studies have been carried out on this copy since its discovery. In this study, the idioms in this work were analyzed based on their order in terms of elements. A total of 145 idioms were identified in the work. The number of these idioms consisting of a single element is 138, and those consisting of more than one element is 7. Among these 138 idioms consisting of a single element, those formed as object + verb with 83 uses and place complement + verb with 25 uses are remarkable with their numerical excess. Among these, the number of those whose noun element consists of organ names is 29. The number of idioms whose noun element consists of two elements is 7. In the study, the meaning of the idioms, the example and the concept it expresses with its transfer to today's Turkey Turkish are given on the table. In addition, it is also mentioned whether they are composed of Turkish or a foreign word. The concepts expressed by idioms are generally related to heroism and war in relation to the content of the work.

Keywords: Dede Korkut, Dresden Copy, Vatican Copy, Günbed Copy, Idiom.

1. GİRİŞ

Dede Korkut'un 2019 yılına kadar bilinen iki nüshası vardı. Bunlardan birisi asıl ismi *Kitâb-ı Dedem Korkut alâ Lisân-ı Tâife-i Oğuzân* olan ve 1815 yılında Fleischer von Diez tarafından Almanya'nın Dresden şehrinde bulunduğu için Dresden nüshası olarak bilinen nüshasıdır. Şu anda Dresden Kraliyet Kütüphanesi'nde bulunan bu nüshada toplamda 12 hikâye yer almaktadır. Dede Korkut'un bilinen diğer nüshası İtalyan Ettore Rossi tarafından 1952 yılında Vatikan'da bulunmuştur. Vatikan nüshası olarak tanınan bu nüsha şu an Vatikan Kütüphanesi'nde bulunmaktadır. Vatikan nüshasında bir giriş ve 6 hikâye yer almaktadır. Ancak bu altı hikâyeden bir tanesi eksiktir. Dresden nüshasına göre çok kötü bir durumda olan Vatikan nüshası harekelidir. Harekelerin çoğu zaman yanlış yerlere konduğu görülmektedir. Hatta özel isimlerin yazılışında bile bir birlik söz konusu değildir (Ergin, 2009, s. 66). Dresden nüshasıysa çok az yerde rastlanmasına rağmen neredeyse harekesizdir (Gökyay, 2006, s. 643).

Dresden ve Vatikan Nüshası üzerinde çok fazla sayıda çalışma yapılmıştır. Sadece kitap çalışması olarak bakıldığında Muharrem Ergin'in *Dede Korkut Kitabı 1-2*, Orhan Şaik Gökyay'ın *Dedem Korkudun Kitabı*, Semih Tezcan'ın *Dede Korkut Oğuznameleri Üzerine Notlar*, Osman Fikri Sertkaya'nın *Dede Korkut Kitabı'nın Dresden Nüshasının "Giriş" Bölümü (Metin Transkripsiyonu ve Açıklama Notları)*, Saadetin Özçelik'in *Dede Korkut -Dresden Nüshası- Giriş, Notlar I ve Dede Korkut -Dresden Nüshası -Metin, Dizin ve Mustafa Kaçalin'in Oğuzların Diliyle Dedem Korkud'un Kitabı* adlı eserleri ilk sırada sayılabilecek çalışmalar arasındadır.

Dede Korkut'un üçüncü nüshasıysa 25-27 Nisan 2019 yılında Bayburt Üniversitesi tarafından düzenlenen *Dünya Kültür Mirası Dede Korkut Uluslararası Sempozyumu*'nda Metin Ekici tarafından sunulan bildiriyle ilim âlemine tanıtılan Günbed nüshası olarak bilinen nüshadır (Ercilasun, 2021, s. 598). Günbed nüshasını, İran'ın Türkmen Sahra bölgesinde yaşayan Veli Muhammed Hoca 2018 yılında 23 Aralık Çarşamba günü bulmuştur (Shahgoll vd. 2019, s. 150). Bu nüshayı Türkistan/Türkmen nüshası olarak adlandıran Metin Ekici söz konusu nüshanın 31 varaktan oluştuğunu, her sayfasında 14 satırlık yazı bulunduğunu, gerekmedikçe yazıda hareke kullanılmadığını ve içinde 23 adet soylamanın bulunduğunu ifade etmiştir. Ekici, bunlara ek olarak nüshada 48. sayfanın 7. satırından itibaren *Salur Kazan'ın Yedi Başlı Ejderhayı Öldürmesi* başlıklı anlatmanın yer aldığı bilgisini vermiştir (2019, s. 20). Bu nüshanın ilk yaprağı kayıp olduğu için adının yazmada ne şekilde kayıtlı olduğu bilinmemektedir. Buna rağmen eserde Kazan Beyin ejderhayı öldürmesinin anlatıldığı anlatıdan yola çıkarak eserin adı Kazan Beyin Ejderhayı Öldürmesi şeklinde anılabilir (Özçelik, 2020, s. 13). Bu nüsha ayrıca internet üzerinde dolaşan Veli Muhammed Oğuznânesi, Sadigh (Hüseyin Düzgün)'in teklif ettiği Karadağ Yazması, Yusuf Azmun'un sunduğu Türkmen Sahra yazması ve dördüncüsü de Kafarlı Seyfettin Rızasoy'un teklif ettiği Kitâb-ı Türkmen gibi isimlerle de anılmıştır. Metin Ekici yazmaya önce Türkistan/Mangışlak nüshası, ardından Türkistan /Türkmen Sahra nüshası adını vermiştir. Altıncı adlandırma Nasser Khaze Shahgoli ve arkadaşlarının kullandığı Günbet yazması ismidir. Yedinci isimlendirme Dede Korkut'un Üçüncü nüshası adıyla Ramiz Asker'den gelmiştir. Nüsha ayrıca Alırıza Serrafi ile arkadaşları tarafından teklif edilen Türkmen Sahra Kitabı ve Asif Hacıyev'in verdiği Türkmen Kitabı adlarıyla da anılmıştır (Sertkaya & Uzuntaş, 2020, s. 9-10).

Günbed nüshasının muhtemelen 17. ya da 18. yüzyıllarda Azerbaycan Türkçesine ait olduğunu belirten Ahmet Bican Ercilasun, bu görüşünü bazı dil verileriyle desteklemiştir. Bunlardan bazıları şunlardır: Damak ünsüzü olan *n* sesinin diş sesi *n'*ye dönüşmesi (*içün, çekübeñ...*), *gibi* edatının günümüz Azerbaycan Türkçesinde olduğu gibi *kimi* şeklinde *m*'li kullanılması, *yığı, yıldırım, yirmi, yücelmek* kelimelerinin *y*'siz kullanılmaları, *yedi*'nin *yeddi* şeklinde, şeddeli

yazılması, *tut-* fiilinin *dut-* şeklinde *d*'li şekilde kullanılması, *-mak* ve *-duk* eklerinin ince ünlülerden sonra da kalın olarak kullanılmaları: *Tükenmağ, gelduğ* gibi. Teklik ikinci şahıs emir ekinin günümüzde, özellikle Güney Azerbaycan Türkçesinde olduğu gibi *-gilen* pekiştiricisi ile kullanılması (2021, s. 601-603) gibi.

Günbed/Günbet nüshası üzerine bulunuşundan beri birçok çalışma yapılmıştır. Bunlar arasında yukarıda bahsi geçen Nasser Khaze Shahgoll, Valiollah Yaghoobi, Shahrouz Aghatabai ve Sara Behzad'ın birlikte hazırladıkları ve *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*'nde yayımlanan *Dede Korkut Kitabı'nın Günbet Yazması (İnceleme, Metin, Dizin ve Tıpkıbasım)* adlı makale en kapsamlı olanıdır. Ahmet Bican Ercilasun'un *Makaleler II* adıyla kitaplaştırılan eserinde yer alan *Dede Korkut'un Yeni Nüshası Üzerine (Konu-Bağlantılar-Yer-Zaman-Okuyuş)*, *Dede Korkut Kitabı'nın Yeni Nüshası ve Üzerindeki Yayınlar* ile *Yeni Dede Korkut Yazmasında Salur Kazan'ın Ejderhayı Öldürdüğü Boy* adlı makaleleri nüshanın dili, yazıldığı yer ve zamanı ile ilgili önemli bilgiler içermektedir. Saadetin Özçelik'in *Dede Korkut Oğuznamelerinin Kaç(ıncı) Nüshası Bulundu ve Dede Korkut Oğuznameleri Üzerine -Günbed Nüshası Işığında- Düzeltme Teklifleri* ile Özgür Ay ve Kübra Duran Şafak'ın *Dede Korkut-Günbed Yazması-Kazan Bey Oğuznamesi'nde Bağlama Grupları* adlı çalışmaları diğer bazı makalelerdir. Yusuf Azmun'un *Dede Korkut'un Üçüncü Elyazması (Soylamalar ve İki Yeni Boy ile Türkmen Sahra Nüshası)*, Metin Ekici'nin *Dede Korkut Kitabı Türkistan/Türkmen Sahra Nüshası Soylamalar ve 13. Boy Salur Kazan'ın Yedi Başlı Ejderhayı Öldürmesi*, Osman Fikri Sertkaya ve Hülya Uzuntaş'ın *Dede Korkut'un Günbed Yazması Üzerine Araştırmalar ve İncelemeler'i (1-2)*, Saadetin Özçelik'in *Dede Korkut -Günbed Yazması- Kazan Bey Oğuznamesi (Giriş, inceleme, notlar, metin -dil için çeviri-dizinler)*, Türkiye dışında da eser üzerinde bazı çalışmalar yapılmıştır. Bayram Guliyev'in *Kitabi Dedem Gorgud ve Onun Türkmen Sehra Nüshesi (Transliteratsiya, Fotofaksimile, Qeyd ve Şerhler)* adlı kitabı, Ramazan Qafarlı ve Seyfəddın Rzasoy'un *Kitabi-Dədə Qorqud'Un Üçüncü Əlyazması, Yoxsa "Kitabi-Türkmən Lisani Oğuznaməsi"* ile Ramiz Asker'in *Kitabi-Dədə Qorqud'un Üçüncü Əlyazması* adlı makaleleri bunlardan bazılarıdır.

Genel hatlarıyla tanıtilen Günbed/Günbet nüshasının dikkat çekici yönlerinden biri de içerisinde barındırdığı deyim varlığındaki zenginliktir. Bu zengin deyim varlığının özelde Dede Korkut çalışmalarına genelde ise Türk diline katkı sunacak nitelikte olması bu çalışmanın meydana gelmesindeki nedeni oluşturmuştur. Eserdeki deyimlere geçmeden önce deyim hakkında kısaca bilgi vermek yerinde olacaktır. Deyim; gerçek anlamından az ya da çok sıyrılıp mecazi bir anlama bürünen, çekici bir anlatım özelliği olan kalıplaşmış kelime veya kelime grubudur (Korkmaz, 2017a, s. 111; Topaloğlu, 2019, s. 48; Aksoy, 2017, s. 498). *Türk Dil Kurumu (TDK) Türkçe Sözlük*'te ise deyim tanımı şöyle verilmiştir: "Genellikle gerçek anlamından az çok ayrı, kendine özgü bir anlam taşıyan kalıplaşmış söz öbeği, tabir" (2011, s. 651). Bu tanımlardan da faydalanarak deyim başlıca özellikleri şöyle özetlenebilir: 1. Deyimde gerçek anlamdan mecazi anlama geçiş vardır. 2. Deyim kalıplaşmış söz dizisidir. 3. Deyimler çekici bir anlatıma sahiptir. 4. Deyimler genelde az iki kelimedenden oluşur. 5. Deyim az sözle çok şey anlatır, yani özlü bir anlatıma sahiptir. 6. Deyimin kendine özgü bir anlamı vardır. 7. Kalıplaşma özelliği sayesinde deyim kendisini oluşturan kelimelerin yeri değiştirilemez ya da yerlerine başka kelimeler kullanılamaz. 8. Deyimler, aldıkları çeşitli çekim ekleri ile cümlenin çeşitli öğelerini (nesne, yer tamlayıcısı, zarf gibi) oluşturabilirler.

Günbed/Günbet nüshasında yer alan deyimlerin; öğelere göre sınıflandırılması, anlamı, örnekleri, Türkiye Türkçesine aktarımı ve ifade ettiği kavramlar tablo üzerinde gösterilmiştir. Deyimlerin öğelere göre sınıflandırılmasından kasıt deyimde yer alan fiil unsurundan önceki ad/isim ya da ad/isim grubunun bu fiile hangi öge göreviyle bağlanmış olmasıdır. Mesela *ağzın*

aç- (ağzını açmak) “söz söylemek üzere hareket etmek, söz söylemeye niyetlenmek” deyiminde *ağzın* kelimesi *açmak* fiilinin bir nesnesidir. Bu yöntem diğer öğelerden oluşan deyimler için de kullanılmıştır. Deyimin orijinal şekli tablonun ilk satırında *deyim* adı altında belirtilmiştir (ağz aç-, ağzın öp-...). İkinci satırda deyimün cümledeki kullanımından yola çıkılarak anlamına, üçüncü satırda örneğine ve bu örneğin Türkiye Türkçesine aktarımına, dördüncü satırda ise ifade ettiği kavrama yer verilmiştir. Bunun yanı sıra deyimün oluşturan isim ögesinin özelliklerine de değinilmiştir. Bunlar; bu ögenin tek kelime veya birden fazla kelimedenden mi meydana geldiğine, ne kadarının organ adı ile kurulduğuna, Türkçe mi yabancı bir kelimedenden mi oluştuğuna dair verilen bilgilerden oluşmaktadır. Çalışmada deyimler için verilen örnekler Nasser Khaze Shahgoll, Valiollah Yaghoobi, Shahrouz Aghatabai & Sara Behzad’ın hazırladıkları *Dede Korkut Kitabı’nın Günbet Yazması: İnceleme, Metin, Dizin ve Tıpkıbasım* adlı çalışmalarından alınmıştır. Deyimlerin anlamlandırılması ile örneğinin günümüz Türkiye Türkçesine aktarımı tarafımızca yapılmıştır.

Yukarıda verilen genel bilgilerden sonra Dede Korkut’un Günbed/Günbet nüshasında yer alan deyimler ve bunların bahsedilen özellikleri aşağıdaki tablolarla açıklanmıştır.

2. TEK ÖGEYLE KURULANLAR

Deyimler ya da anlamca kaynaşmış birleşik fiiller şekil olarak göz önüne alınca fiilden önce gelen ad ögesinin sayısına göre üç başlıkta ele alınabilir. Bunlar: 1. Tek ögeli kalıplaşmış birleşik fiiller (*içi geç-*, *kanat ger-*, *yuvadan uç-*...), 2. İki ögeli kalıplaşmış birleşik fiiller (*ağzı laf yap-*, *dumanı baştan tüt-*...), 3. Üç ögeli kalıplaşmış birleşik fiiller (*şeytana papucunu ters giydir-*...) şeklindedir (Korkmaz, 2017b, s. 203-204). Dede Korkut’un Günbed/Günbet nüshasındaki deyimlerin isim ögesi ya tek ya da iki ögelidir.

Bu kullanımlarda deyimde yer alan fiilden önceki ad/isim ögesinin tek ögeden oluştuğu görülmektedir. Deyimler genellikle bu şekilde oluşturulmuştur ki bunların sayısı 138’dir.

2.1. Nesne + Fiil Bağlantısıyla Kurulanlar

Deyimün oluşturan kelimelerden başta yer alan öge (ad/isim) sonraki ögeye (fiil) bir nesne bağlantısıyla bağlıdır (Korkmaz, 2017, s. 202). Bu şekilde kurulan deyim sayısı 83’tür. Bu sayının 20 tanesinin isim unsurunu organ isimleri oluşturmuştur (ağz: 3, baş: 5, boyun: 1, bél: 1, daban: 2, el: 1, gönül (kalp): 1, göz: 1, öd: 1, yürek: 1, yüz: 3). Deyimlerden isim unsuru yabancı bir kelimedenden oluşanların sayısı 14’tür, tek kelimedenden oluşup Türkçe olanların sayısıysa 69’dur. Bunlardan diğer 2’sinin isim unsuruysa tekrar grubu (tayın tuşun bilme-) ve bağlı cümleden oluşmaktadır (ne yedim ne gördüm deme-).

Tablo 1. Nesne + Fiil Şeklinde Kurulan Deyimlerin Anlamı, Örnek ve Aktarımıyla İfade Ettiği Kavram

Deyim	Deyimin Anlamı	Deyimin Örneği ve Türkiye Türkçesine Aktarımı	Deyimin İfade Ettiği Kavram
ağz aç- (Ağzı açmak)	“Söz söylemek, konuşmak (Saraçbaşı, 2010, s. 42).”	“ Ağz açub bir Allâh’uñ adını kim adamaz?” (1b/7) (Ağz açıp da bir olan Allah’ı kim zikretmez?)	Söz, ifade
ağzın öp- (Ağzını öpmek)	“Ağzını öpeyim, ne güzel söyledin” (Aksoy, 2017, s. 546) anlamında deyim. Bu deyimün, aynı anlamda ağzını seveyim şekli de vardır (Parlatır, 2010, s. 47). Azerbaycan	“Allâh Tarı şaňa bir dëyenüñ ağzın öpim , iki dëyenüñ ağzın çarpım!” (28a/12-13) (Allah Tanrı, sana bir diyenin ağzını öpeyim, iki diyenin ağzına vurayım!)	Güzel söz

			Türkçesinde de <i>ağzını öpüm</i> şeklinde söz konusu deyimde rastlanmaktadır (Altaylı, 2005, s. 42).	
ağzın çarp- çarpmak)	(Ağzına)	Ağzına vurmak, konuşan kimsenin hoşlanılmayan bir kelimesini söylemesine mani olmak.	"Allâh Tanı sana bir dâyenün ağzın öpim, iki dâyenün ağzın çarpım! " (28a/12-13). (Allah Tanrı, sana bir diyenin ağzını öpeyim, iki diyenin ağzına vurayım!)	Vurma, vuruş, darbe
ağzın sög- sövmek)	(Ağzını)	Ağır küfürler etmek, hakaretler etmek.	"...dayısı Ğazamı keşiş dâyüb ağzın sögen, (13a/13b-13/2) (...Dayısı Kazan'a keşiş diyerek küfreden...)	Küfür
âmân dâ- (Aman demek)		Merhamet dilenmek, yardım istemek.	"...yılılan er amân dâse... " (16b/1-2). (...yere düşen yiğit merhamet dilense...)	Yardım
at oynat- (At oynatmak)		Ata binmek, ata binip hüner göstermek (Parlatır, 2010, s. 115).	"Kara Budağ at oynatdı. " (30b/3). (Kara Budağ ata bindi, atla hüner gösterdi.)	Ata binme, hüner gösterme
at yetür- yetiştirmek/ulaştırmak)	(At)	Atla düşmana saldırmak, hücum etmek.	" At yetürse düşmanı polad keser" (3b/3). (Atla hücum etse, düşmanı polat keser.)	Hücum, saldırı
bağdaş kur- kurmak)	(Bağdaş)	Sağ ayağını sol ayağının, sol ayağını da sağ ayağının altına koyup oturmak	"Ejdehânun üstünde bağdaş kurdu. " (29a/b-14-1). (Ejderhanın üstünde bağdaş kurdu.)	Oturma
bahâne tap- bulmak)	(Bahane)	Bahane bulmak, mazerete sığınmak.	"...korhusından hiç bahâne tapmayub, gözlerini çıkarubdur" (29a/6-7). (...korkusundan hiç bahane bulmayıp gözlerini çıkarmıştır.)	Bahane
baş al- (Baş almak)		Can almak, birisini öldürmek.	"...yâ baş vürür, yâ baş alur, yoldaşını kırtarur." (15a/9). [... ya baş verir (canını feda eder) ya baş alır (başkasının canını alır) yoldaşını kırtarır (yine de).]	Öldürme, ölüm
baş ender- (Baş indirmek)		Baş kesmek, kılıç vs. ile başı boyundan ayırmak, adam öldürmek.	"Kemiklice başları endermese... kara polad sav kılıçlar neye yarar?" (6b/11-12). (Kemikli başları kesmezse ... kara polat keskin kılıçlar (o zaman) neye yarar (ki)?)	Öldürme, ölüm
baş vër- (Baş vermek)		Canını vermek, ölmek.	"...yâ baş vürür, yâ baş alur, yoldaşını kırtarur" (15a/9). [... ya baş verir (canını feda eder) ya baş alır (başkasının canını alır) yoldaşını kırtarır (yine de).]	Öldürme, ölüm
başın kes- kesmek)	(Başını)	Başını almak, öldürmek.	"Alay Hanıla Bulay Hanun Belhile Buğara'da başın kesen... " (13b/14a-10/2). (Alay Han ile Bulay Han'ın Belh ile Buhara'da başını kesen...)	Öldürme, ölüm
baş uçur- (Baş uçurmak)		Baş kesmek, adam öldürmek.	"Kara polad sav kılıçlar sevinür baş uçurub sügsün bölse" (19a/11). (Kara polat saf kılıçlar sevinir baş uçurup enseden ikiye ayırır.)	Öldürme, ölüm
boynın ur- vurmak)	(Boynunu)	Öldürmek, kılıçla boynuna vurup öldürmek.	"...Koşur Alpuğ boynın urağ... " (13b/14a-10/2). (...Konur Alp'in boynunu vuran (onu kılıçla öldüren) asker başı Afşar gibi iyi bir okçu olsa.)	Öldürme, ölüm
canını sahta- saklamak)	(Canını)	Korumak, muhafaza etmek.	"...kuru bühtân belâsından Dedem dër Hâk Ta'âlâ sahtasun cânunuzu! " (15b/1-2). (Kuru iftira belasından yüce Allah sizi korusun der Dedem.)	Koruma, muhafaza etme
cân vër- (Can vermek)		Can vermek, ölmek, canını feda etmek.	"Bir igid sağ olduğa bir yarağa cân vürür " (28b/7-8). (Bir yiğit, bir silah için ölür.)	Öldürme, ölüm
bêl bakla- (Bel bağlamak)		Güvenmek, dayanmak.	"...yaradağ bir cebbâra bêl bakladum " (25a/9).	Güven

		(Yaratan bir Cebbar'a bel bağladım.)	
bıçak çek- (Bıçak çekmek)	Bir şeyi kesmek üzere bıçağını çıkarmak.	İsmâ'ile bıçak çekti. " (1b/1). (Orada İbrahim'e orada İsmail'i verdi, İbrahim, Arafat Dağı'nda İsmail'i kurban etmek üzere bıçağını çekti.)	Kesme
daban çal- (Taban çalmak)	Yürümek, uzun mesafe almak.	"...altmış ağac yolu bir gecede daban çalar " (8a/13). (Altmış ağaç yolu bir gecede kat eder.)	Yürüme, yol kat etme
daban kız- (Taban kızmak)	Koşmak, seğirtmek.	"...er elinden cılav darta, köpük saçar, daban kızar, göz çerelür , dağ gözedür" (11a/10-11). (Yiğidin elinden dizgini çeker, öfkelenir, koşar, göz yuvasından fırlar.)	Yürüme, yol kat Etme
doğru dut- (Doğru tutmak)	Bir şeyi hakkıyla yerine getirmek, uygulamak.	"Oğduğun doğru dutsa , bu dünyâda 'âlim zekî gerek" (1b/8-9). (Okuduğuna riayet etse, ona uysa bu dünyada âlim ve zeki olmalı insan)	Doğruluk, dürüstlük
döl dök- (Döl dökmek)	Erkek (hayvan ya da insan) dölünü dişi rahmine bırakmak.	"Ağayllar meleşürse gönül imrer, dölün töker , körpe kuzu yétürür, kâmil eyler" (3b-3a/13-1). [Koyunlar meleştiği zaman (koyun ve koçlar çiftleşmek) ister, (koçlar) döl döker (tohum bırakır), körpe kuzu doğurur ve onu yetiştirir.]	Nesil, üreme
ekmegini ye- (Ekmeğini yemek)	Nimetinden faydalanmak, emeklerini görmek. Geçim bakımından birisinin yardımından yararlanmak (Parlatır, 2010, s. 332).	"Ağ ekmegin yedigüm aça aça!" (29b/3-4). (Ak ekmeğini yediğim ağa!)	Fayda, yarar
hayır görme- (Hayır görmemek)	Faydasını görmemek, yararı dokunmamak.	"Beze miskîn hayır görmez kürileş nâkes baylar Dedem dër talanıbağ pozulsa yæg" (23a/13). (Zavallı miskin kimsenin hayır görmediği cimri zenginler dağılıp bozulsa iyidir der Dedem.)	Fayda, yarar-zarar
elçi düz- (Elçi düzmek)	.Elçi göndermek	"...yad yağını varur gelür, ortaluğda elçi düzer " (3b/9-10). (Yabancı düşmana gider gelir, ortalıkta elçi gönderir.)	Elçilik
ev tik- (Ev dikmek)	Ev yapmak, inşa etmek.	"Ev yanında ev tikerse oğul yaşşı" (22b/6). (Oğul, ev yanına ev yapsa iyidir.)	Ev yapma
evini ayır- (Evini ayırmak)	Gelin ve damat ayrı bir eve taşınmak, ilk geldikleri evden başka bir eve gitmek.	Atağ yaman, anağ yaman, menüm evcigezimi ayır dëye" (21a/12-13) "Başımın bahtı alp yiğidim, baban kötü, anan kötü, benim evimi ayır!"	Evlilik, ev hâli
eli geç- (Eli geçmek)	Ulaşmak, vasıl olmak.	"...hâcî olub Mekke kuflına eli geçeç. ," (13b/3-9). (...hacı olup Mekke anahtarına ulaşan...)	Ulaşma, vasıl olma
elin dut- (Elini tutmak)	Elini tutmak, yardım etmek, yardımcı olmak.	"Ağar çaylar üstine körpi salım, kalmışlaruğ elin dutım " (28a/13-14). (Akar çayların üstüne köprü kurayım, zor durumda kalanlara yardım edeyim.)	Yardım, destek
el vër- (El vermek)	Elini tutmak, sıkmak.	"Eli min geldi dëyende el vërüb elleşmedüm, azdur dëdüm" (25a/2-3). (Eli bin geldi dendiğinde el uzatıp elini tutmadım, azdır dedim.)	Tokalaşma
ğavğa sal- (Kavga düşürmek)	Aralarında kavga dövüş çıkarmak.	"...kara köpek it oğlına ğavğa salur " (8b/2). (...Kara köpek it oğlunun içine kavga düşürür.)	Kavga, dövüş
gelin düş- (Gelin düşmek)	Gelin gelmek.	"...yad oymakdağ Oğuz senüğ içüğe bir kız gele, gelin düşe " (21a/9). (... Oğuz, yabancı bir oymaktan senin içine bir kız gelip gelin olsa...)	Evlilik, ev hâli
gönlin al- (Gönlünü almak)	Gönlünü almak, hoş etmek, iyi hissettirmek.	"İgidinüğ gönlin alub kevcüdende..." (24b/2). (...yiğidinün gönlünü alıp, yumuşaklaştırdığında...)	Gönül hoşluğu
gün görme- (Gün görmemek)	İyi bir an yaşamamak, olumsuzluklar içinde hayat sürmek, mutluluğu tadamamak.	"Gün orta ileğ ikindinüğ arasınca gün görmedüm " (22a/1). (Öğlen ile ikinci arası kadar bile olsa mutlu olamadım.)	Zorluk, mutsuzluk
göz gezdir- (Göz gezdirse)	Bakmak, araştırmak üzere	"Arı cihan yüzine göz gezdürse ... kanatu ala	Bakma, göz

	bir yere, bir şeye nazar etmek.	saşsakana ol özini şakıdur mı?" (4a/7-8). (Temiz yeryüzüne göz gezdirse ... kanadı ala saksaganla kendini yakaladır mı?)	gezdirme
haber gel- (Haber gelmek)	Haber alınmak, birisi ya da bir şey hakkında malumat edinmek.	"Pâdişâh Bayındıra haber geldi " (30a/7). (Padişah Bayındır'a haber geldi.)	Haber
hay dème- (Hay dememek)	Anında yapmak, vakit kaybetmeden, hemen yerine getirmek.	"... hay dèmedin baş getirür" (11b/10-11). (Hemen baş getirir (baş alır, adam öldürür.)	Çabukluk
içki kur- (İçki kurmak)	İçki meclisi kurmak, hazırlamak.	"Samur Çayun üstinde içki kurañ ... divân beği Ğıyan oğlu Delü Dundar kimi bahadır" olsa (12b/7-9). (Samur Çay'ının üstünde içki meclisi kuran ... divan beyi Kıyan oğlu Deli Dundar gibi kahraman olsa."	İçki meclisi
iş bitir- (İş bitirmek)	Bir iş, görev vs. yerine getirmek, bitirmek.	"...ulu beğler yamacında iş bitirür " (10b-11a/14-1). (...büyük beylerin huzurunda/yanında işleri halleder.)	İş
isin al- (Kokusunu almak)	Kokusunu algılamak, gizli olan bir şeyi sezmek.	"Bedev atlar mehterinün isin almış" (24a/12) (Atlar, bakıcısının kokusunu almış.)	Koklama,koku
iş düş- (İş düşmek)	İhtiyaç duyulmak, gerekli olunmak.	"...yaramazca iş düşende ne yèdüm dèr, ne gördüm dèr" (17b/2-3). (...yaramaz, kötü işe ihtiyaç duyulunca ne yedim ne gördüm der."	İhtiyaç, gereklilik
iki sayma- (İki saymamak)	Birden, tereddüt etmeden yapmak, etmek.	"Ol yağınun içinde elleşmege dögüşmege " iki saymaz ... i'tibârlı yoldaş gerek" (16b/4-7). (O düşmanın içinde savaşmaya dövüşmeye tereddüt etmeyen itibarlı yoldaş gerek.)	Tereddüt etmeme
kan kusdur- (Kan kusturmak)	Perişan etmek, mahvetmek, çok fazla rahatsızlık vermek, huzursuz etmek.	"karıduğca gâniime kan kusdurañ " (2b/1) (Yaşlandıkaçça düşmana kan kusturan.)	Huzursuzluk, rahatsızlık verme
kan şorla- (Kan akmak)	Kan akmak, adam öldürülmek.	"...kara polad sav kılıçlar çalınanda kan şorlasa " (9a/7-8). (Kara polat saf kılıçlar vurulduğunda kan aksa...)	Öldürme, ölüm
kan sòmür- (Kan sòmürmek)	Kanı içmek, öldürüp yemek.	"Su yerine kan sòmürür " (8a/6-9). (Su yerine kan içer.)	Öldürme, ölüm
ölümünü sayma- (Ölümünü saymamak)	Ölümden korkmamak, gözü pek olmak.	"... ölümünü saymayañ Emen kimi kahırlu olsa" (13b/3-9). (... ölümden korkmayan Emen gibi hiddetli olsa.)	Cesaret, korkusuzluk
karma dut- (Karma tutmak)	Yakalamak, tutmak.	" karma dutdum " (26a/5-7). (Yakaladım.)	Tutma, yakalama
kılıç çal- (kılıç çalmak)	Kılıçlamak, kılıç kullanmak, kılıçla kesmek, biçmek.	"...küffâra kılıç çaldı hem dîn-içün. (1a/7-8) (kâfirlere kılıçla saldırdı.)	Vurma, vuruş, darbe
kırkıl sep- (Kırkıl serpmek)	Saç ya da sakal kırışmak.	"Kırk yaşına yetişmedin kırkıl sepe " (21b/10). (Kırk yaşına gelmeden saçı sakalı kırışır.)	Yaş, ömür
kölge sal- (Kölge düşürmek)	Gölge yapmak, gölgesi yansımak.	"Gök yüzünden yer yüzüne kölge salsa ..." (4a/7). (Gökyüzünden yeryüzüne gölgesi yansısı...)	Gölge
köpük saç- (Köpük saçmak)	Aşırı kızmak, öfkelenmek.	"...er elinden cılav darta, köpük saçar, daban kızar, göz çerelür , dağ gözedür" (11a/10-11). (Yiğidin elinden dizgini çeker, öfkelenir, koşar, göz yuvasından fırlar.)	Öfke
kuyruk çal- (Kuyruk çalmak)	Kuyruğunu hareket ettirmek suretiyle ilerlemek, sürünen hayvanlar sürünmek.	"Yèddi başlı yer evreni olubanı kuyruk çaldım ," (19b/4-5). (Yedi başlı yer ejderhası olup kuyruğunu alladım.)	Sürünme
mahrûm kal- (Mahrum kalmak)	Yoksun kalmak, elde edememek.	Allâh'ına yalvaranlar mahrûm kalmazlar " (28b/2-4). (Allah'ına yalvaranlar mahrum kalmazlar.)	Mahrumiyet
maşlahat gör- (Maslahat görmek)	Uygun, münasip iş yapmak.	"Lele ileñ maşlahat gördi " (27b/3). (Lele ile görüştü.)	Uygunluk
menzil kes- (Menzil)	Varılacak yere varmak,	"Kaybatanlar sevinür karançkulu geçede menzil	Yürüme, yol

kesmek)	yolculuk sona ermek.	kesse " (19a/6). (Develer sevinir karanlık gecede menzile ulaşsa.)	kat etme
necât vér- (Necat vermek)	Kurtuluşa erdirmek, kurtarmak.	"...yâ Perverdigâr! Sen maña bir necât vérgil! " (28b/4). (... ey Allah! Sen bana bir kurtuluş yolu göster!)	Kurtuluş
na'ra çek- (Nara çekmek)	Nara atmak, haykırmak. Türkmen Türkçesinde bu deyim <i>nağra çekmek</i> "bağırıp çağırmak, öfkeyle bağırarak, feryat koparmak, feryadı basmak, nara atmak (Kara ve Karadoğan, 2004, s. 215).	"Gazan na'ra çekdi , Allâh'ına yalvardı." (28a/8). (Kazan bir nara atıp Allah'ına yalvardı.)	Bağırma, Haykıрма
ne yédüm ne gördüm dé- (Ne yedim ne gördüm demek)	Nankörlük etmek, yapılan iyiliği görmezlikten gelmek.	"...yaramazca iş düşende ne yédüm dér, ne gördüm dér , seni salur géder, gördüm demez" (17b/2-3). (...yaramaz, kötü işe ihtiyaç duyulunca ne yedim ne gördüm der, seni bırakır gider, gördüm demez.)	Nankörlük
nefes çek- (Nefes çekmek)	Nefes almak.	" nefes çeküb şon sömüreñ Ğazan-ıdum" (19b/4-5). (nefes çekip sonuna kadar sömüren Kazan'dım.)	Soluma
ödin yar- (Ödünü yarmak)	Ödünü kokutmak, düşürmek.	patlatmak, korkuya "böyüldükça düşmanuñ ödin yarañ " (2a/14). (Büyüdükçe düşmanın ödünü patlatan)	Korku
ruhsat vér- (Ruhsat vermek)	İzin vermek, müsaade etmek.	"Pâdişâhum maña ruhsat vérgileñ gédim Ğazanuñ karşı-sına" (30b/1-2). (Padişahım bana izin ver, gideyim Kazan'ın karşısına.)	İzin, Müsaade
sakçal bas- (Sakal basmak)	Erkeğin yüzünde sakallar çıkmak, yüzü sakalla dolmak.	"İgirmi yaşına yetişmedin sakçal basa " (21b/8). (Yirmi yaşına girmeden sakalı çıkar.)	Sakal
salla ur (Sille vurmak)	Tokat, pençe atmak.	vurmak, "ıllılara yetişende salla urar " (8a/7). (Yıllılara yetiştiği zaman sille (pençe) vurur.)	Vurma, vuruş, darbe
sitem çek- (Sitem çekmek)	Öfkelenmek, sitem etmek.	"Bicen Pâdişâhuñ Ğazabına düşübeni sitem çekëñ ..." (13b/14a-10/2). (Bicen Padişah için gazaplanan ve sitem eden.)	Sitem
soy çek- (Soy çekmek)	Şiir söylemek.	" Soy çekübeni söyleşdi Dedem Korkud" (5b/1). (Dedem Korkut, manzume söyledi.)	Şiir
talán sal- (Talan salmak)	Talan etmek, dağıtmak.	"Min Kışlağa talán salañ ... Kıyan oğlu Delü Dundarı soldañ saldum. (225b/26a-11-2). (Bin Kışlak'ı talan eden ... Kıyan oğlu Deli Dundar'ı soldan gönderdim.)	Fayda, yarar-zarar
tayın tuşın bilme- (Dengini bilmemek)	Saygısız davranmak, haddini bilmemek.	" Tayın tuşın bilmez kavat bir gün olur tepikde ölür" (17a/5). (Dengini akranını bilmez kavat bir gün gelir tekmeyle ölür.)	Saygısızlık
ürkü sal- (Ürku salmak)	Korku salmak, korkutmak, ürkütmek.	"...ayağın üzengüye basanda dokuz tümen Gürcistana ürkü salañ " (2a/13). (Ayağını üzengiye bıraktığı zaman doksan binlik Gürcistan ordusunu korkuya düşüren)	Korku
yağa dut- (Yaka tutmak)	Yakasına yapışmak.	"İş düşende nâ-merde Kâdir Allâh yağa dutub yalvartmasun!" (22b/9-10). (Namerde iş düştüğü zaman Kadir Allah yaka tutup yalvartmasın.)	Yalvarma
yan ver- (Yan vermek)	Yanından geçip gitmek, uğraşmadan, bulaşmadan gitmek.	"Yoħsa yan vérüb savuşubañ ötelim mi?" (27b/5). (Yoksa uğraşmadan savaşıp geçip gidelim mi?)	Umursamama
yaş yaşa- (Yaş yaşamak)	Yaşamak, ömür sürmek.	"Üç yüz altmış altı yıl yaş yaşadum " (22a/11). (Üç yüz altmış altı yıl yaşadım.)	Yaş, ömür
yay çek- (Yay çekmek)	Ok atmak üzere yayı germek.	"Sarı yaylar çekilende kabza ayrılsa..." (24b/4). (Sarı yaylar çekildiğinde kabza ayrılrsa...)	Ok atma
yér(ler) aç- (Yerler açmak)	Ülke, memleket fethetmek.	vs. "Yérler açañ, başlar keseñ, Halebi alañ, Şamı alañ, altun taht-ı Mışır'da sultân olañ..." (2a/5-6). (Ülkeler fetheden, canlar alan, Halep ve Şam'ı alan, Mısır'ın altın tahtına oturup sultan olan...)	Fetih

yér yèrlen (Yer yerlenmek)	(Yer)	Yerleşmek, mesken tutmak.	“Acıklı aslan yavrısı gür meşenüñ kolında yér yèrlenür ” (8a/7). (Kızgın aslan yavrusu yoğun meşenin dalında yerleşir.)	Yerleşme
yol бүк- (Yol бүkmek)		Yol gitmek, yol kat etmek, gitmek.	“Kaybatanlar çekilse, yola girse, yollar бүker ” (3a/13). (Develer çekilse, yola düşse, yol kat eder.)	Yürüme, yol kat etme
yol бүксе- (Yol kat etmek)		Yol almak, mesafe kat etmek.	“Kaybatanlar erdemidür yola girüb yol бүksemağ ” (16a/3-4). (Devenin erdemidir yola girip yol yürümek.)	Yürüme, yol kat etme
yürek yar- (Yürek yarmak)	(Yürek)	Korkutmak, koparmak.	“...ğanâmine heybet ileñ bañanda yürek yarağ ... Kara Budag kimi uğurlu olsa...” (13a/3-8). (... Düşmanına heybetle baktığında yürek yaran ... Kara Budak gibi uğurlu olsa...)	Korku
yüz ağart- (Yüz ağartmak)		Medariftihar olmak, göğsünü kabartmak, gururlandırmak.	“Merd igidler erdemidür açası ögünde ğanım olub yüz ağartmağ ” (16a/1-2). (Mert yiğitler erdemidir, abisi önünde düşman olup yüz ağartmak.)	Gurur
yüz çevür- (Yüz çevirmek)		Yüz döndürmek, kaçmak.	“Er igidün ğanımı karşı gelse yüz çevürüb geri dönmez” (23a/3). (Er yiğidin düşmanı karşısına gelse yüz döndürüp kaçmaz.)	Kaçma
yüzin gör- (Yüzünü görmek)	(Yüzünü)	Karşılaşmak, denk gelmek.	“...varubanı Mekke de peygamberün yüzin göreñ , hâcî olub Mekke kufına eli geçeñ...” (13b/3-9). (...yarıp Mekke’de Peygamber’le karşılaştın, hacı olup Mekke anahtarına ulaşın,...)	Rastlama

2.2. Yer Tamlayıcısı + Fiil Bağlantısıyla Kurulanlar

Bu şekilde kurulan deyim sayısı 27’dir. Bunların 4 adeti organ isimleriyle kurulanlardan oluşmaktadır (ağız: 1, baş: 1, el: 2, göz: 1). İsim unsuru Türkçe bir kelimedenden oluşanların sayısı 19, yabancı kelimedenden oluşanların sayısıysa 6’dır. İsim unsuru tek kelimedenden oluşanların sayısı 23, kelime grubuyla oluşanların sayısı 4’tür. İsim unsuru kelime grubuyla oluşanlardan 3’ü isim tamlaması şeklinde (ay/yıl başına yetiş-, göz önünden dağıt-), 1’si de tekrar grubu şeklindedir (kana terlere batur-).

Tablo 2. Yer Tamlayıcısı + Fiil Şeklinde Kurulan Deyimlerin Anlamı, Örnek ve Aktarımıyla İfade Ettiği Kavram

Deyim	Deyimin Anlamı	Deyimin Örneği ve Türkiye Türkçesine Aktarımı	Deyimin İfade Ettiği Kavram
ayağına düş- (Ayağına düşmek)	Yalvar yakar olmak, ayaklarına kapanmak.	“Bayındır Pâdişâhuñ ayağına düşdi ” (31a/1). (Padişah Bayındır’ın ayaklarına kapandı.)	Yalvarma
ay / yıl başına yetiş- (Ay/yıl başına yetişmek)	Ayın/yılın ilk gününe ulaşmak.	“Ol gelin ay başına yetişmedin yaşmağınun altından donğuldana” (21a/9-13). (O gelin ayın ilk günü olmadan yaşmağının altından hoşnutsuzluğunu mırıldanır.)	Başlangıç
başa yetür- (Başa ulaştırmak)	Bitirmek, başa ulaştırmak.	“Karı Dede uzun yıllar yaşayubañ soy yetürüb say Oğuzuñ vaşfın kılar olsa başa yetüre bilmez” (14a/6-7). (Yaşlı Dede uzun yıllar yaşayıp soy tamamlayıp saygın Oğuz’u övmek istese bitiremez.)	Bitirme, sona erdirmeye
ekmegine kıy- (Ekmeğine kıymak)	Misafirperver olmak, misafir ağırlamaktan ve onlara ikramda bulunmaktan kaçınmamak.	“ Ekmeğine kıyağ İbrâhîm’ül-Ħalîl kimi saĥî gerek” (1b/11-12). (İnsan, ekmeğine kıyan Hz. İbrahim gibi cömert olmalı.)	Misafirperverlik
ele al- (Ele almak)	(Yol) tutmak, kat etmek, takip etmek.	“...ağca koyın izini ele alur ” (10b/2-3). (Beyaz koyunun izini takip eder.)	Takip etme

eline girme- (Eline girmemek)	Yakalayamamak, edememek.	elde	"Karanlıklık karışdı, dahı bir av eline girmedi " (26b/13). (Karanlık oldu, ama daha bir av avlayamadı.)	Yakalama, ele geçirme
ğazabına düş- (Gazabına düşmek)	Öfkelenmek, sinirlenmek.		"...kayıdıda Bicen Pâdişâhuñ ğazabına düşübeni sitem çeken..." (13b/14a-10/2). (... geri döndüğünde Bicen Padişah'a gazaplanan ve sitem eden...)	Öfke, sinir
göz öginden dağıt- (Göz önünden dağıtmak)	Göz önünden kaldırmak, ortadan kaldırmak, yok etmek.		"Düşmanını bölük bölük göz öginden dağıtmasa , sadağ ara sayrayanda seksen oklar neye yarar, neye yarar?" (6b/7-9). (Düşmanı bölük bölük dağıtıp mahvetmezse, sadakta şakırsa seksen oklar neye yarar ki?)	Ortadan kaldırma
hayra dön- (Hayra dönmek)	Hayra dönmek, sonu iyi olmak.		"Dedem Korkud dër geçeñ günlerüñüz geçübdür, geleñ günlerüñüz hayra dönsüñ " (17a/3-4). (Dedem Korkut der, geçen günleriniz geçmiş, gelen günleriniz hayırlı olsun.)	Hayır, iyi son
hiçe say- (Hiçe saymak)	Yokmuş gibi davranmak, aldırnamak, umursamamak.		"Otuz min yağı geldi dëyende hiçe saydum " (25a/1). (Otuz bin düşman geldi denildiğinde umursamadım.)	Yok sayma, aldırnama
kana belleş- (Kana belemek)	Kan içinde kalmak, vücudu kan olmak.		"...kızıl kana belleşür " (15a/8). (Kızıl kanlar içinde kalır.)	Kan
kana terlere batur- (Kan terlere batırmak)	Çok yorulmaktan ter içinde kalmak.		" kan terlere baturmasa , arpa vërüb sañlayanda bedev atlar neye yarar?" (7a/11-14).	Yorulma
murâdına / maşşüdına yêt- (Muradına / maksadına yetirmek)	Muradını vermek, maksadına eriştirmek.		"Dorlağ oğlan sevinür atasınıñ évinde murâdına maşşüdına Hağ yêtürse " (19a/3). [Delikanlı oğlan babasının evindeyken Allah onu muradına erdirse (evlenebilse) sevinir.]	Muradına erme
nazarına getürme- (Gözüne getirmemek)	Bakmak, teveccüh etmek.		"...menem menem dëyende davlı igid... nazarına getürmese neye yarar, neye yarar?" (7a/8-10). (Benim benim diyende kavgalı yiğit ... bakmazsa neye yarar?)	Teveccüh
neye yara- (Neye yaramak)	Bir işe yaramaz, gerekli değıl anlamalarında kullanılan deyim.		"Tavulğalar neye yarar, neye yarar? " (6a/13-14). (Alın ve başa kaldırdığında tolgalar neye yarar?)	İşe yaramama
oyına gir- (Oyuna girmek)	Oynamaya başlamak.		"On min yağı geldüğini eşidende kol götürüb ağ otak içinde oyına girdüm " (24b/12-13). (On bin düşman geldiğini işittiğimde kollarımı kaldırıp beyaz otak içinde oynamaya başladım.)	Oynama
söze gel- (Söze gelmek)	Konuşmaya başlamak, söz söylemek.		"Sağdañ soldağ söze geldiler ki..." (30a/8-9). (Etraftan söze geldiler ki...)	Konuşma
söze gir- (Söze girmek)	Söze başlamak, konuşmak.		"Tepretdukça söze girse çok sözlü dil" (23b/2). (Çok söyleyen dil depreştikçe konuşmaya başlasa...)	Konuşma
üstüne gel- (Üstüne gelmek)	Üzerine hücum etmek.		"On min yağı üstüne geldi " (24b/11). (On bin düşman üzerine hücum etti.)	Hücum etme, saldırma

üstine gitmek)	gêt-	(Üstüne	Üzerine saldırmak, hücum etmek.	"...ol yılanuñ üstine gêtgil! " (27b/14). (O yılanı saldır!)	Hücum etme, saldırma
üstine varmak)	var-	(Üstüne	Hücum etmek, saldırmak.	"Bu ejdehânun üstine varalım mı? " (27b/4). (Bu ejderhaya hücum edelim mi?)"	Hücum etme, saldırma
yola düş- (Yola düşmek)			Yola çıkmak, yol almak.	"Pâdişâh Bayındır'ı gözledi yola düşdi " (30a/5-6). (Padişah Bayındır'ı gözledi, yola düştü.)	Yürüme, yol kat etme
yola gir- (Yola girmek)			Yol kat etmek, yola düşmek.	"Kaybatanlar erdemidür yola girüb yol büksemak " (16a/3-4). (Devenin erdemidir yola girip yol yürümek.)	Yürüme, yol kat etme
yoldan çıkmak)	çih-	(Yoldan	Yolundan gitmemek.	"Gavğa günü yoldan çihar " (10b/10). [Kavga günü yoldan çıkar (savaşta kaçır).]	Yürüme, yol kat etme
yoldan kalmak)	kal-	(Yoldan	Yolu tamamlayamamak, yolu yarıda kalmak.	"Bedev atlar yola girse yoldan kalmaz " (23a/2). (Atlar yola girse yoldan kalmaz.)	Yürüme, yol kat etme

2.3. Özne + Fiil Bağlantısıyla Kurulanlar

Bu şekilde kurulan deyim sayısı 20'dir. Bunlardan 5 tanesi organ isimleriyle kurulanlardan oluşmaktadır (dil: 1, el: 1, göz: 2, gönül: 2, yürek: 1). Deyimlerin isim unsurunun 16 tanesi Türkçe bir kelimedenden, 3 tanesi yabancı kelimedenden oluşmaktayken bir deyim de Türkçe + yabancı bir kelimedenden oluşmaktadır (bir habbı olma-). İsim unsuru 1 sıfat tamlamasından (bir pulu / habbı olma-) oluşan dışında deyimlerin hepsinin isim unsuru tek kelimedenden oluşmaktadır.

Tablo 3. Özne + Fiil Şeklinde Kurulan Deyimlerin Anlamı, Örnek ve Aktarımıyla İfade Ettiği Kavram

Deyim	Deyimin Anlamı	Deyimin Örneği ve Türkiye Türkçesine Aktarımı	Deyimin İfade Ettiği Kavram
bahtı açıl- (Bahtı açılmak)	Bahtı açılmak, talihi iyi olmak.	"Toka boylı kız sevinür bahtı açılrsa " (19a/2). (Kısa boylu kız sevinir bahtı açılrsa.)	Baht, Talih
bir pulu / bir habbı olma- (Bir pulu/bir parası olmamak)	Fakir, parasız olmak, meteliği olmamak.	" Bir pulum, bir habbım yok der iken ulu begler ahır hanlar hazînesini sayduran dil" (23b/7-8). (Hiç param pulum yok derken büyük beyler yüce hanların hazinesini saydıran dil.)	Yoksulluk
demi düş- (Anı düşmek)	Fırsat anı yakalanmak, uygun zaman denk gelmek.	"Günü gelse, demi düşse ...alın başa götüründe tavulğalar neye yarar, neye yarar?" (6a/13-14). (Günü gelip fırsat düşse ...alın ve başa kaldırdığında tolgalar neye yarar?)	Zamanı gelme
dili deg- (Dili değmek)	Konuşmak, çocuk konuşmak, laf yetiştirmek, sözle çıkışmak.	"Beş yaşına yetişmedin yetmiş yaşar kıcalara dili dege " (21b/7-8). (Beş yaşına ulaşmadan yetmiş yaşındaki ihtiyarlara laf yetiştirir.)	Konuşma
duman çök- (Duman çökmek)	Etraf dumanla kaplanmak, duman olmak.	"Kazağular segirdürse meydânında toz eglenür, duman çöker " (3a/11-12). (Atlar koşuşturursa meydan toz duman olur.)	Duman
düğün düş- (Düğüm düşmek)	Düğüm düğümlemek, üzücü şeyler gelmek.	atılmak, olumsuz meydana " Düğün düşünce düğüncügi açılmazmış deli gönül" (23b/10). (Düğüm atılınca düğümü açılmayan deli gönül"	Çıkmaza girme, düğüm atılma
ecel al- (Ecel almak)	Ölmek, eceli gelmek.	"Ellisinde altmışında ecel alsa yıkılalar götürerler..." (21b/10-11). (Elli ya da altmış yaşında ecel alsa,	Ölüm

		toplانیp götürürler...)		
eli varma- (Eli varmamak)	Eli gitmemek, içinden gelmemek, yapma imkânı olduğu hâlde yapmamak.		"Çok igidün güci yétmez, çok igidün güci yéter, eli varmaz (11b/1-2). (Çoğu yiğidin gücü yetmez, bazı yiğitlerin de gücü yetse eli varmaz.)	İrade
fırsat düş- (Fırsat düşmek)	Fırsat yakalamak, uygun bir an yakalamak.		"Aşıl Selcık Bég oğlına fırsat düşse , karı düşmanınun evlâdını üredür mi? Üretmak" yok (5a/10-11). (Asıl Selcık Bey'in oğluna fırsat gelse zalim düşman çocuklarını üretir mi? Üretmek yok.)	Fırsat
gözi bulaş- (Gözü bulaşmak)	Gözü bulanmak, perdelenip görmekte güçlük çekmek.		"Ejdehânun heybetinden Çazanun bir gözi bulaşdı , kana döndü" (28b/12). (Ejderhanın heybetinden Kazan'ın bir gözü bulandı, kana döndü.)	Görme, Görüş
göz çerel- (Göz olağandan fazla açılmak)	Öfke, heyecan vs. ile gözler olağandan fazla açılıp kapanmak.		"...er elinden cılav darta, köpük saçar, daban kızar, göz çerelür , dağ gözedür" (11a/10-11). (Yiğidin elinden dizgini çeker, öfkelenir, koşar, göz yuvasından fırlar.)	Korku, heyecan
günü düş- (Günü düşmek)	Günü gelmek, zamanı gelmek.		"...yaman günün düşse Allâh'una yalvargilen! Allâh'ına yalvaranlar mahrum kalmazlar" (28b/2-4). (...kötü gün görse Allah'ına yalvar! Allah'ına yalvaranlar mahrum kalmazlar.)	Zaman
günü gel- (Günü gelmek)	Zamanı gelmek, vakti gelmek.		" Günü gelse , demi düşse, altı perli gür şesşerün altında yencdürmese, alın başa götüründe tavulğalar neye yarar, neye yarar?" (6a/13-14). (Günü gelip fırsat düşse altı kanatlı kalın topuzunun altında ezdirmese, alın ve başa kaldırdığında tolgalar neye yarar?)	Zaman
gönül imre- (Gönül imrenmek)	Gönülü istemek, arzu etmek, dilemek.		"Ağayılar meleşürse gönül imrer , dölün töker , körpe kızı yétürür, kâmil eyler" (3b-3a/13-1). [Koyunlar meleştığı zaman (koyun ve koçlar çiftleşmek) ister, (koçlar) döl döker (tohum bırakır), körpe kuzu doğurur ve onu yetiştirir.]	Arzu, dilek
gönül kalh- (Gönül kalkmak)	Korkmak, korku hissi duymak.		"Naqqâreler dögülende yürek köper , gönül kalhar " (3b/8). (Davullar vurulunca korkulur, yürekler hoplar)	Korku
güci yét- (Gücü yetmek)	Güç yetirmek, baş edebilmek.		"Çok igidün güci yétmez , çok igidün güci yéter , eli varmaz" (11b/1-2). (Çoğu yiğidin gücü yetmez, bazı yiğitlerin de gücü yetse eli varmaz.)	Güç yetirme
günü doğ- (Günü doğmak)	Fırsat yakalamak, şansı yaver gitmek.		"... avı üste günü doğar , günü doğar (8a/4-6). (...avına karşı şansı yaver gider, yaver gider.)	Fırsat
işi on- (İşi onmak)	İşi rast gitmek, yolunda olmak.		"Günün doğsun, işün onsun " (9a/10). (Talihin açılın, işin rast gitsin)	Uygunluk
toz eglen- (Toz eğlenmek)	Ortalık tozla kaplanmak, toz bürümek.		"Kazağucular segirdürse meydânında toz eglenür , duman çöker" (3a/11-12). (Atlar koşuşturursa meydan toz duman olur)	Tozlanma
yürek köp- (Yürek kalkmak)	Yürek hoplamak, korkmak.		"Naqqâreler dögülende yürek köper , gönül kalhar " (3b/8). (Davullar vurulunca korkulur, yürekler hoplar)	Korku, heyecan

2.4. Zarf + Fiil Bağlantısıyla Kurulanlar

Bu şekilde kurulan deyimlerin 7 örneğine rastlanmıştır. 6'sının isim unsuru tek kelimedenden oluşmaktadır. Diğeri ise bir isnat grubudur (eli ...sız). İsim unsuru Türkçe bir kelimedenden oluşanların sayısı 5, yabancı bir kelimedenden oluşanların sayısıysa 2'dir.

Tablo 4. Özne + Fiil Şeklinde Kurulan Deyimlerin Anlamı, Örnek ve Aktarımıyla İfade Ettiği Kavram

Deyim	Deyimin Anlamı	Deyimin Örneği ve Türkiye Türkçesine Aktarımı	Deyimin İfade Ettiği Kavram
beraber gel- (Beraber gelmek)	Eşit olmak, denk olmak, bir kimseden geri kalmamak.	"...zarbı berâber gelen ...Yeğenek kimi kılıcına pehlivân çoçağ olsa " (13a/13b-13/2). (... ile başa baş vuruşan ... Yeğenek gibi kılıcına pehlivan bir yiğit olsa...)	Berberlik
dudaş gel- (Denk gelmek)	Karşılaşmak, rastlaşmak.	"Ayılan gün segirdürse dudaş gelmez. " (22b/23a-11-1). (Ay ve güneş seğırtse karşı karşıya gelmezler.)	
eli ...sın koy- (Elini ...sız bırakmak)	Mahrum bırakmak, vermemek.	"Sen meni eli avsız koyma! " (27a/2) (Sen beni avdan mahrum etme!)	Mahrumiyet
karşı gel- (Karşı gelmek)	Karşılaşmak, (savaşta) yüz yüze gelmek.	"Aşan yerde iki koşun birbirine karşı gelse... " (9a/3). (Aşılacak yerde iki ordu karşılaşırsa...)	Rastlaşma
osal bah- (Önemsemeden bakmak)	Küçümsemek, görmek.	hor "Altındaki mineğ atına osal bahan , yeriş ilgar olanda eyercuğunu arkasına götürmez mi?" (14a/11-12). (Altındaki bindiğin atını küçümseyen, hücum saldırı olduğunda (onun) eyerciğini arkasına almaz mı?)	Hor görme
'uhdesindeğ çıkma- (Uhdесinden çıkmamak)	Üzerine aldığı işi hakkıyla yerine getirmek, birisinin emirlerine harfiyen uymak.	"Gazan âdem-iken biz 'uhdesindeğ çıkmazduk " (30a/9). (Kazan insanken biz emrine itaatte itaatsizlik etmedik.)	Yerine getirme
üstün al- (Üstünü almak)	Yanında bulunmak, bitmek.	"Ol bedevün üstün alub eglenmağa merd igidde hünerilen erdem gerek" (16a/9-10). (0 atın yanında bitip eğlenmeye mert yiğitte hünerle erdem gerek.)	Hızlılık

2.5. Fiil + Fiil Bağlantısıyla Kurulanlar

Bu şekilde kurulan deyim sayısı 1'dir. İsim unsuru tek ve Türkçe bir kelimedenden oluşmaktadır.

Tablo 5. Fiil + Fiil Şeklinde Kurulan Deyimlerin Anlamı, Örnek ve Aktarımıyla İfade Ettiği Kavram

Deyim	Deyimin Anlamı	Deyimin Örneği ve Türkiye Türkçesine Aktarımı	Deyimin İfade Ettiği Kavram
dolandırıp döndür- (Dolandırıp döndürmek)	Döne dolaşa, sonuç olarak.	"Türk kızından doğulan oğlan dayısına dayı dēye bilmeye dolandura döndere hâlū dēye" (21a/2-3). (Türk kızından doğan oğlan dayısına dayı diyemez, dönüp dolaşıp halo der.)	Sonuç

3. İSİM UNSURU İKİ ÖGEDEN OLUŞANLAR

Deyimler ya da anlamca kaynaşmış birleşik fiiller şekil olarak göz önüne alınca fiilden önce gelen ad ögesinin sayısına göre üç başlıkta ele alınabilir. Bunlar: 1. Tek ögeli kalıplaşmış birleşik fiiller (*içi geç-, kanat ger-, yuvadan uç-...*), 2. İki ögeli kalıplaşmış birleşik fiiller (*ağzı laf yap-, dumanı baştan tüt-...*), 3. Üç ögeli kalıplaşmış birleşik fiiller (*şeytana papucunu ters giydir-...*)

şeklinde (Korkmaz, 2017b, s. 203-204). Dede Korkut'un Günbed/Günbet nüshasındaki deyimlerin isim ögesi ya tek ya da iki ögelidir.

3.1. Özne + Yer Tamlayıcısı + Fiil Bağlantısıyla Kurulanlar

Bu şekilde kurulan deyim sayısı 2'dir. Bu deyimlerden 1'sinin isim unsuru yabancı + yabancı bir kelimedenden, diğeryse Türkçe + Türkçe bir kelimedenden oluşmaktadır. Yabancı kelimelerden oluşan aynı zamanda bir bedduadır (Allah cânını sahlasını).

Tablo 6. Özne + Fiil Şeklinde Kurulan Deyimlerin Anlamı, Örnek ve Aktarımıyla İfade Ettiği Kavram

Deyim	Deyimin Anlamı	Deyimin Örneği ve Türkiye Türkçesine Aktarımı	Deyimin İfade Ettiği Kavram
(Allah) cânını sahlala-	Korumak, güvende kalmasını sağlamak.	"Yalkuzlukda Dedem der kâdir Allâh sahlala cânunu " (3a/4-5). (Dedem, yalnızlıkta Kadir Allah sizi korusun, der.)	Dua
gözi kana dön- (Gözü kana dönmek)	Gözü kan çanağına dönmek, öfke vs.den dolayı gözü kızarmak.	"Ejdehânun heybetinden Çazanun bir gözi bulaşdı, kana döndi " (28b/12). (Ejderhanın heybetinden Kazan'ın bir gözü bulandı, kana döndü.)	Öfke, kızgınlık

2.2. Zarf + Zarf + Fiil Bağlantısıyla Kurulanlar

Bu şekilde kurulan deyim sayısı 1'dir. Bu deyim isim unsurlarından ilkinin bir zarf fiil grubu (bir varup) oluştururken ikinci unsurunu ise zarf oluşturmuştur (iki).

Tablo 7. Özne + Fiil Şeklinde Kurulan Deyimlerin Anlamı, Örnek ve Aktarımıyla İfade Ettiği Kavram

Deyim	Deyimin Anlamı	Deyimin Örneği ve Türkiye Türkçesine Aktarımı	Deyimin İfade Ettiği Kavram
bir varub iki gel- (Bir varıp iki gelmek)	Ha bire, arka arkaya uğramak.	"Oğurluğa dadananlar bir varub iki gelür , şirincinür mâl getirür," (17a/12-13). (Hırsızlığa dadananlar ha bire uğrar, sürekli uğrar mal getirir,	Süreklilik

3.3. Yer Tamlayıcısı + Yer Tamlayıcısı + Fiil Bağlantısıyla Kurulanlar

Bu şekilde kurulan deyim sayısı 1'dir. Deyimin isim unsurunun her ikisini de bir isim tamlaması oluşturmuştur (göz yüzi, yer yüzi).

Tablo 8. Özne + Fiil Şeklinde Kurulan Deyimlerin Anlamı, Örnek ve Aktarımıyla İfade Ettiği Kavram

Deyim	Deyimin Anlamı	Deyimin Örneği ve Türkiye Türkçesine Aktarımı	Deyimin İfade Ettiği Kavram
gök yüzinden yer yüzine endür- (Gökyüzünden yeryüzüne indirmek)	Değerini düşürmek, yüksek bir konumdan aşağı konuma düşürmek.	" Gök yüzinden yer yüzine endüren dil " (23b/5). (Gökyüzünden yer yüzüne indiren dil.)	Değer, itibar

3.4. Nesne + Yer Tamlayıcısı + Fiil Bağlantısıyla Kurulanlar

Bu şekilde kurulan deyim sayısı 1'dir. Deyimin isim unsurunun her ikisi de Türkçe ve tek kelimedenden oluşmaktadır.

Tablo 9. Nesne + Yer Tamlayıcısı + Fiil Şeklinde Kurulan Deyimlerin Anlamı, Örnek ve Aktarımıyla İfade Ettiği Kavram

Deyim	Deyimin Anlamı	Deyimin Örneği ve Türkiye Türkçesine Aktarımı	Deyimin İfade Ettiği Kavram
alınımı yere koy- (Alınımı yere koymak)	Secde etmek.	"Ahar sudan abdest kıldum, alınımı yere koyub kıldum namâz-ı Muhammedi " (25a/8-9). (Akan sudan abdest aldım, secde ettim, namaz kıldım.)	Secde etme

3.5. Zarf + Yer Tamlayıcısı + Fiil Bağlantısıyla Kurulanlar

Bu şekilde kurulan deyim sayısı 1'dir. Deyimin isim unsurlarından ilki tek kelimedenden oluşan bir zarf (yerde iken) ikincisi ise isim tamlamasıdır (göz yüzi).

Tablo 10. Zarf + Yer Tamlayıcısı + Fiil Şeklinde Kurulan Deyimlerin Anlamı, Örnek ve Aktarımıyla İfade Ettiği Kavram

Deyim	Deyimin Anlamı	Deyimin Örneği ve Türkiye Türkçesine Aktarımı	Deyimin İfade Ettiği Kavram
yerde iken göz yüzüne çıkar- (Yerdeyken gökyüzüne çıkarmak)	Aşağı bir dereceden yüksek mevkiye çıkarmak, değerini yükseltmek.	" Yerde iken göz yüzüne çıkarar dil " (23b/6). (Yerdeyken gökyüzüne çıkaran dil.)	Değer, itibar

3.6. Yer Tamlayıcısı + Nesne + Fiil Bağlantısıyla Kurulanlar

Bu şekilde kurulan deyim sayısı 1'dir. Deyimin isim unsurlarının her ikisi de tek kelimedenden oluşmaktadır. İlk unsur Türkçe ikincisi ise yabancı bir kelimedir.

Tablo 11. Yer Tamlayıcısı + Nesne + Fiil Şeklinde Kurulan Deyimlerin Anlamı, Örnek ve Aktarımıyla İfade Ettiği Kavram

Deyim	Deyimin Anlamı	Deyimin Örneği ve Türkiye Türkçesine Aktarımı	Deyimin İfade Ettiği Kavram
başdan kıda savdur- (Baştan kaza savdırmak)	Belayı def etmek, savmak.	"Ökbesine şabır kılaş başdan kıda savdurur " (24a/3-4). (Ökbesine sabreden başından belayı def eder.)	Bela, musibet

4. SONUÇ

Dede Korkut'un bilinen Dresden ve Vatikan nüshalarından sonra üçüncü bir nüshası olarak keşfedilen Günbed nüshasında yer alan deyimler başta öge kullanımı olmak üzere genel bir değerlendirilmeye tabi tutulmuştur. Bu nüshada tespit edilen deyim sayısı 147'dir.

Tek kelimedenden oluşan deyimlerin toplam sayısı 138'dir. Öge sıralanışına göre Günbed nüshasında en fazla rastlanan ve isim unsuru tek kelimedenden oluşan deyimler nesne + fiil bağlantısıyla kurulanlardan oluşmaktadır ki bunların sayısı 83'tür. Bu sayının 20 tanesinin isim unsurunu organ isimleri oluşturmuştur (ağız: 3, baş: 5, boyun: 1, bel: 1, daban: 2, el: 1, gönül (kalp): 1, göz: 1, öd: 1, yürek: 1, yüz: 3). Deyimlerden isim unsuru yabancı bir kelimedenden

oluşanların sayısı 14'tür, tek kelimededen oluşup Türkçe olanların sayısıysa 67'dir. Bunlardan diğer 2'sinin isim unsuruysa tekrar grubu (tayın tuşun bilme-) ve bağlı cümleden oluşmaktadır (ne yedim ne gördüm deme-). Bunları 27 adet kullanım sayısı ile yer tamlayıcısı + fiil bağlantısıyla kurulanlar oluşturmuştur. Bunların 4 adeti organ isimleriyle kurulanlardan oluşmaktadır (ağız: 1, baş: 1, el: 2, göz: 1). İsim unsuru Türkçe bir kelimededen oluşanların sayısı 19, yabancı kelimededen oluşanların sayısıysa 6'dır. İsim unsuru tek kelimededen oluşanların sayısı 23, kelime grubuyla oluşanların sayısı 4'tür. İsim unsuru kelime grubuyla oluşanlardan 3'ü isim tamlaması şeklinde (ay/yıl başına yetiş-, göz önünden dağıt-), 1'si de tekrar grubu şeklindedir (kana terlere batur-). Özne + fiil bağlantısıyla kurulan deyimlerin sayısı 20'dir. Bunlardan 5 tanesi organ isimleriyle kurulanlardan oluşmaktadır (dil: 1, el: 1, göz: 2, göğül: 2, yürek: 1). Deyimlerin isim unsurunun 16 tanesi Türkçe bir kelimededen, 3 tanesi yabancı kelimededen oluşmaktayken bir deyim de Türkçe + yabancı bir kelimededen oluşmaktadır (bir habbı olma-). İsim unsuru 1 sıfat tamlamasından (bir pulu / habbı olma-) oluşan dışında deyimlerin hepsinin isim unsuru tek kelimededen oluşmaktadır. Zarf + fiil bağlantısıyla kurulan deyimlerin sayısı toplamda 7'dir. Bunlardan 6'sının isim unsuru tek kelimededen oluşmaktadır. Diğer ise bir isnat grubundur (eli ..sız). İsim unsuru Türkçe bir kelimededen oluşanların sayısı 5, yabancı bir kelimededen oluşanların sayısıysa 2'dir. İsim unsuru iki kelimededen oluşan deyimlerin toplam sayısıysa 7'dir. Özne + yer tamlayıcısı + fiil bağlantısıyla kurulan deyim sayısı 2'dir. Bu deyimlerden 1'sinin isim unsuru yabancı + yabancı bir kelimededen, diğeriyse Türkçe + Türkçe bir kelimededen oluşmaktadır. Yabancı kelimelerden oluşan aynı zamanda bir bedduadır (Allah cânını sahlasin). Yer tamlayıcısı + nesne + fiil bağlantısıyla kurulanların sayısı 1'dir. Deyimin isim unsurlarının her ikisi de tek kelimededen oluşmaktadır. İlk unsur Türkçe ikincisi ise yabancı bir kelimedir. Zarf+yer tamlayıcısı + fiil bağlantısıyla kurulanların sayısı 1'dir. Deyimin isim unsurlarından ilki tek kelimededen oluşan bir zarf (yêrde iken) ikincisi ise isim tamlamasıdır (göz yüzi). Nesne + yer tamlayıcısı + fiil bağlantısıyla kurulanların sayısı 1'dir. Deyimin isim unsurunun her ikisi de Türkçe ve tek kelimededen oluşmaktadır. Yer tamlayıcısı + yer tamlayıcısı+fiil bağlantısıyla kurulanların sayısı 1'dir. Deyimin isim unsurunun her ikisini de bir isim tamlaması oluşturmuştur (göz yüzi, yer yüzi). Zarf + zarf + fiil bağlantısıyla kurulan deyim sayısı 1'dir. Bu deyimlerin isim unsurlarından ilkinin bir zarf fiil grubu (bir varup) oluştururken ikinci unsurunu ise zarf oluşturmuştur (iki).

Yukarıda verilen sayısal ifadelerden de anlaşılacağı üzere deyimleri öge bakımından sıralanış açısından ele almak da mümkündür. Bu bağlamda nesne, özne, zarf ve yer tamlayıcısının fülle oluşturduğu tek ögeli kullanımlar deyim oluşturmada oldukça fazla yararlanılan öğelerdendir. Bu eserde 147 deyim büyük çoğunluğunun bu şekilde oluşması bu görüşü destekler niteliktedir. Deyimlerin oluşmasında organ isimlerinin önemi bilinen bir gerçektir. Dede Korkut'un Günbed/Günbet nüshasındaki deyimlerin 29 tanesinde isim unsurunun organ isimlerinden oluştuğu görülmektedir. Ayrıca söz konusu eserde Dede Korkut'un diğer nüshalarında olduğu gibi Türkçe kelimelerin sayısal fazlalığı göze çarpmaktadır. Bu durum deyimleri oluşturan isim öğelerine de yansımıştır. Eserdeki deyimlerin isim unsurunda kullanılan yabancı kelimeler genelde yaygın olarak kullanılan kelimelerden oluşmaktadır: *Murâd, dem, nefes, nara, necât* vs.

Günbed nüshasının konuları genelde savaş ve kahramanlıktır. Bu yüzden bu konularla alakalı deyimler oldukça fazladır: *Baş almak* "can almak, öldürmek", *baş endermek* "baş kesmek, öldürmek" gibi. Bunun dışında ilgi çekici deyimlere de rastlanmaktadır. Mesela yeni gelinin aile fertlerinden kocasıyla beraber başka bir eve taşınması *evini ayırmak* deyimiyse ifade edilmiştir. Cömert davranma ve misafirperver olma *ekmeğine kıymak* deyimiyse, secde etmek ise *alnını yere*

koymak deyimleriyle dile getirilirken şansı yaver gitmek, iyi şeylerle karşılaşmaksa *günü doğmak* deyimleriyle ifade bulmuştur. Eserde deyimlerin karşılıdığı ya da ifade ettiği kavram sayısı toplam 135'tir. Bunlardan sayısı 2 ve üzerinde olanlar, müstakil olarak diğerleri ise *diğer* ibaresinin içinde belirlenen satırda gösterilmiştir.

Tablo 11. Deyimlerin İfade Ettikleri Kavram ve Kullanım Sayıları

Kavram	Kullanım sayısı
Vurma, vuruş, darbe	3
Öldürme, ölüm	3
Av	9
Yürüme, yol kat etme	7
Fayda, yarar, zarar	4
Evlilik, ev hâli	2
Yaş, ömür	2
Korku	6
Yalvarma	3
Rastlama, denk gelme	2
Öfke, sinir	3
Konuşma, söz söyleme	5
Hücum, saldırı	3
Değer, itibar	2
Zaman	2
Fırsat, uygun an	2
Diğer (Oturma, bahane, yardım, sakal, şiir, izin, saygısızlık, yerleşme, kaçma, rastlama, güven, hız, başlangıç, oynama...)	77

KAYNAKÇA

- Aksoy, Ö. A. (2017). *Atasözleri ve deyimler sözlüğü- 2 deyimler sözlüğü*. İnkılâp Kitabevi.
- Altaylı, S. (2005). *Azerbaycan Türkçesi deyimler sözlüğü*. Prestij Matbaası.
- Ercilasun, A. B. (2021). *Makaleler 11, dil-destan-tarih*. (Haz. E. Arıkoğlu). Akçağ Yayınları.
- Ekici, M. (2019). *Dede Korkut kitabı Türkistan/Türkmen Sahra nüshası, soylamalar ve 13. boy Salur Kazan'ın yedi başlı ejderhayı öldürmesi*. Ötüken Neşriyat.
- Ergin, M. (2009). *Dede Korkut kitabı*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Gökyay, O. Ş. (2006). *Dedem Korkudun kitabı*. Kabalcı Yayınları.
- Kara, M. ve Karadoğan, A. (2004). *Türkmen Türkçesi-Türkiye Türkçesi deyimler sözlüğü*. Çağlar Yayınevi.
- Korkmaz, Z. (2017a). *Dil bilgisi terimleri sözlüğü*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Korkmaz, Z. (2017b). *Türkiye Türkçesi grameri-şekil bilgisi*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Özçelik, S. (2020). Dede Korkut Oğuznameleri üzerine-Günbed nüshası ışığında-düzeltilme teklifleri (2). *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, 50, s. 11-21.
- Parlatır, İ. (2010). *Deyimler*. Yargı Yayınevi.
- Saraçbaşı, M. E. (2010). *Örnekleriyle büyük deyimler sözlüğü 1-11. cilt*. Yapı Kredi Yayınları.
- Sertkaya, O. F. ve Uzuntaş, H. (2020). *Dede Korkut'un Günbed yazması üzerine araştırmalar ve incelemeler*. Bilge Kültür-Sanat.

Shahgoll, N. K., Yaghoobi, V., Aghatabai, S. ve Behzad, S. (2018). Dede Korkut kitabı'nın Günbed yazması: inceleme, metin, dizin ve tıpkıbasım. *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*, 16(2), s. 147-379).

Topaloğlu, A. (2019). *Dil bilgisi terimleri sözlüğü*. Dergâh Yayınları.

Türk Dil Kurumu. *Türkçe sözlük*. Türk Dil Kurumu Yayınları.